

ศึกษาทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท
A STUDY OF THE ROLE OF PHRAVINAYADHARA IN THERAVADA BUDDHIST
PHILOSOPHY

พระมหาวันชัย สีลเตโช (ก้านอินทร์)¹
Phramahawanchai Silatecho (Kan-In)
ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2558

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท วิธีการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก และหนังสือที่รวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และงานเขียนต่างๆ เพื่อให้ได้เนื้อหาสอดคล้องตามลำดับของงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1) พระสงฆ์เป็นหนึ่งในพุทธบริษัทสี่ที่มีบทบาทและหน้าที่สำคัญในยุคปัจจุบัน ในการที่จะดำรงไว้ซึ่งการสืบต่อพระพุทธศาสนาการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเน้นหลักการเรียนรู้ 3 ประการคือ ปฏิบัติ ปรีชา และปฏิเวธ เป็นหลักการปฏิบัติที่พระสงฆ์พึงต้องปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ต้องเดินตามกรอบของพระธรรมวินัย

2) ในพระพุทธศาสนามีพระวินัยธรปรากฏชัดเจนทั้งพระภิกษุและพระภิกษุณี ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะทางพระวินัย คือ พระอุบาลีเถระ และพระปฎาจาราเถรี ท่านมีบทบาทสำคัญในฐานะคณะพระสงฆ์ผู้รักษาพระวินัยจึงถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของคณะสงฆ์เถรวาทเพราะเหตุแห่งการยึดถือและปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดสืบจนถึงปัจจุบันนี้

3) พระวินัยธร คือ ผู้ทรงวินัย ภิกษุผู้ชำนาญวินัย หมายถึง ภิกษุที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด และศึกษาเล่าเรียนอย่างชำนาญ คล่องแคล่ว เป็นผู้ฉลาด เมื่อเกิดเรื่องหรืออธิกรณ์ในหมู่สงฆ์ พระวินัยธรสามารถตัดสินอธิกรณ์ได้อย่างแจ่มแจ้งไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของภิกษุทั้งหลาย ทั้งยังมีศีลาจาระมีคุณธรรม มีความยุติธรรม ไม่มีอคติ และในการระงับอธิกรณ์มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ส่วน “พระวินยาธิการ” เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ของคณะสงฆ์ไทย คือเป็นพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดให้มีหน้าที่คอยตรวจตรา แนะนำ ตูแกล แก่ไข ให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย

คำสำคัญ : 1.บทบาทของพระ 2.พระวินัยธร 3.พุทธปรัชญาเถรวาท

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด.

ABSTRACT

The following objectives of the thesis were: 1) to study of Buddhist monks' roles in Theravada Buddhist philosophy, 2) to study Phravinayadhara's role in Theravada Buddhist philosophy and, 3) to analyze the latter roles in Theravada Buddhist philosophy. The methodology of the thesis was based on the qualitative research, studying data from such secondary sources as The Tipitaka, texts on Theravada Buddhism and articles so as to gain the theme in accordance with orders of the research.

Results of the research reveal the following findings:

1) Buddhist monks are one of four assemblies in Buddhism. Their current roles and key duties are to lengthen Buddhism's existence and study its teachings. To study Buddhism's teachings, it emphasizes three principal learning principles of studying the scriptures, training in higher mentality and training in higher wisdom. All of which are the mandatory tasks that Buddhist monks must observe in order to lead their happy and prosperous holy lives, especially they must stringently follow their disciplinary codes of conduct.

2) It was evident in Buddhism that there were a number of Phravinayadharas in both male and female Buddhist monks' groups. Two of them being accredited by the Buddha in the position of excellence in their disciplinary specialists were PhraUpaliThera and PatacaraTheri, who played pivotal roles as those strictly following disciplines. As a consequence, they were regarded as the unique identity of Theravada Buddhist clergy because of their demeanor and strict practice following their disciplines to date.

3) Phravinayadhara, literally meaning a Buddhist monk who is well versed in disciplinary codes of conduct, refers to the one specializing in them. He skillfully studies and strictly follows them. Being intelligent, he can settle an offence fairly and clearly beyond monastic order's doubt whenever it arises. In addition, he himself is fully qualified with morality, ethics and fairness to the great extent that his decisive judgement of the case is absolutely acceptable by both sides. As for the word 'Phravinayadhikara' has been coined by Thai monastic clergy. Such a Buddhist monk has been appointed by provincial monastic governor, of which his duties are to keep both monks' and novices' disciplinary codes of conduct under surveillance, offer pieces of advice, supervise their unsuitable activities and guide them to correctly follow their disciplines

KEYWORDS : 1.BUDDHIST MONKS' ROLE 2.PHRAVINAYADHARA 3.THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การทางศาสนามีศาสนบุคคลดำรงสืบทอดอายุพระศาสนาให้วัฒนาสถาพรโดยไม่ขาดระยะ ในส่วนของพระพุทธศาสนามีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในการดำรงไว้ซึ่งการสืบทอดพระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิด ประสิทธิผลให้พระพุทธศาสนายั่งยืนสืบทอดไป กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Davis Kinsey, 1966, p. 344) จึงเป็นกระบวนการที่มาจากพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้เบื้องต้นพระภิกษุสงฆ์ ในพุทธศาสนามีบทบาทและหน้าที่หลัก ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วปฏิบัติตาม พร้อมทั้งนำหลักคำสอนมาเผยแผ่แก่ประชาชน มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย แต่ กล่าวตามหน้าที่ทางศาสนาแล้วได้แก่ ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง ชี้แจงอธิบาย ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้ เข้าใจแจ่มแจ้ง ในสังคมทุกสังคมจะกำหนดบทบาทหรือได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากสังคมหรือ กลุ่มชนนั้นๆ บางครั้งเกิดขึ้นเองโดยปราศจากการกำหนดหรือปราศจากความคาดหวังจากสังคมเพราะ เป็นบทบาทที่กระทำอย่างถูกต้องตามหลักมโนธรรม (เอกชาติรี สุขเสน, 2542, หน้า 29) บทบาทที่พระสงฆ์ ไทยต้องรับผิดชอบ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยตรงและเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ คือ ด้านการปกครอง ด้านการ เผยแผ่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ (กรมการศาสนา, 2528, หน้า 32) ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนับเป็นสิ่งสำคัญที่พระสงฆ์จะต้องมี บทบาทและหน้าที่ที่จะนำคนเข้าหาพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลยุทธ์ของการเผยแผ่พุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองทางหนึ่งด้วย (พระเทพโสมถัง (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548, หน้า 25)

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ พระธรรมกับพระวินัย พระธรรม คือ คำสอน ที่รวมทั้งพระสูตรและพระอภิธรรม ส่วนพระวินัยนั้น เป็นคำสั่ง ได้แก่ บทบัญญัติให้พุทธสาวกปฏิบัติตาม เนื่องจากพระธรรมวินัย คือคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่ในฐานะเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543, หน้า 32) พระธรรมกับพระวินัย สองคำนี้มีความสัมพันธ์กัน ถือว่าเป็น ความจริงของสิ่งทั้งหลาย มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่ ก็เป็นอย่างนั้นเป็นธรรมดา ธรรมชาติและธรรมดานี้แหละ คือ “ธรรม” การที่จะให้ความจริงของธรรมชาติมีผลในทางปฏิบัติเป็น ประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคม การจัดวางระเบียบระเบียบในหมู่มนุษย์นี้แหละเรียกว่า “วินัย” กฎของ ธรรมชาติเรียกว่า “ธรรม” กฎของมนุษย์เรียกว่า “วินัย” บุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศด้านการรักษา พระธรรมวินัย ชื่อว่าพระอุบาลีเถระ ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในสมัย พุทธกาลหลายเรื่อง ดังมีหลักฐานปรากฏว่า “ตฺถุภิกขุทั้งหลาย อุบาลีเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็น สาวกของตถาคตฝ่ายวินัยธร” (องเอกก., เล่ม 20, ข้อ 228, หน้า 29) ด้านพระภิกษุณี พระพุทธองค์ทรง ยกย่องให้ นางปฏาจาราเถรี เป็นพระเถรีที่เชี่ยวชาญในพระวินัย มีหลักฐานกล่าวว่า “ตฺถุภิกขุทั้งหลาย ปฏาจาราเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ผู้เป็นสาวิกาของตถาคตฝ่ายวินัยธร” (องเอกก., เล่ม 20, ข้อ 238, หน้า 30) และยังรับภาระสำคัญ คือ เป็นพระอุปัชฌาย์บวช และสอนพระภิกษุณีหลายรูป อาทิ พระอุตตมา และพระอุตตรา ซึ่งเป็นชาวแคว้นโกศลด้วยกันและภิกษุณีชาวแคว้นอื่น จนกระทั่งได้บรรลุ อรหัตตผล (บรรจบ บรรณรุจิ, 2539, หน้า 74)

ในปัจจุบันนี้ เมื่อมีปัญหาอธิกรณ์เกิดขึ้น หากฎีกาที่ชำนาญทางด้านพระวินัยได้ยาก ถึงแม้ว่าคณะสงฆ์ไทยจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยธรรมที่เรียกว่า “พระวินยาธิการ” ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน หน้าที่หลักมีเพียงคอยตรวจตรา แนะนำ ดูแล แก้ไข ให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ไม่ได้มีหน้าที่หลักในการตัดสินอธิกรณ์ การตัดสินคดีความจึงมีความล่าช้ายืดเยื้อ เปรียบเทียบกับในสมัยพุทธกาล แล้วจะเห็นว่า การตัดสินในสมัยพุทธกาลรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ เป็นที่พอใจของประชาชน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะในสมัยพุทธกาลมีภิกษุผู้เชี่ยวชาญพระวินัยและได้รับการแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งพระวินัยธร และเป็นผู้ที่ประชาชนยอมรับเป็นจำนวนมาก ในด้านการปกครองเอง คณะสงฆ์ไทยได้มีการปกครองโดยมหาเถรสมาคมผู้ปกครองสูงสุด ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะผู้ปกครองโดยตรง ที่จะต้องรับผิดชอบในสังคม บรรดาพระภิกษุสามเณรที่อยู่ใต้การปกครองย่อมมีทั้งผู้ประพฤติดีและไม่ดีรวมกันอยู่คู่กัน จึงเป็นหน้าที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองสงฆ์ที่จะต้องคอยสอดส่อง ดูแล แก้ไข ให้พระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบตามหลักพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามหลักกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบและคำสั่ง ถึงแม้จะทำได้ไม่ทั้งหมดเพียงให้ลดจำนวนพระภิกษุสามเณร ผู้ประพฤตินิชอบลดลงได้บ้างก็เป็นการสมควร ดังนั้นตำแหน่งพระสังฆาธิการก็ดี เจ้าอาวาสผู้ดูแลปกครองคณะสงฆ์ภายในวัดก็ดี จึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโญ), 2545, หน้า 16) ในการช่วยคณะสงฆ์ดูแล สอดส่องความประพฤติของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในกฎระเบียบทางมหาเถรสมาคมเป็นผู้กำหนดขึ้น พระวินยาธิการ ถือว่าเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งของการปกครองสงฆ์ ที่คอยช่วยเหลือเจ้าคณะ พระสังฆาธิการทำหน้าที่คอยตรวจตรา แนะนำ ดูแล แก้ไข ให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบและคำสั่งต่าง ๆ กำจัดคนพาลอกิบาลคนดี ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาไม่ให้เกิดความเสียหายโดยส่วนรวม ในฐานะที่พระวินยาธิการมีส่วนร่วมอันสำคัญในการทำหน้าที่ป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ และพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระวินยาธิการจะต้องมีความรู้ มีความสามารถและฉลาดในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย จากการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดนั้น ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจวิจัยเรื่องบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลสารสนเทศ จักเป็นประโยชน์แก่พระวินัยธรและผู้ต้องการศึกษาในด้านนี้ จักได้มีความรู้ ความเข้าใจการปฏิบัติหน้าที่ อันจะสร้างความสง่างามและมั่นคงสภาพของสถาบันสงฆ์ และพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ทำให้ทราบบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท

- 3.2 ทำให้ทราบบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3.3 ทำให้ทราบการวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3.4 ทำให้เกิดงานวิจัยที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลสารสนเทศและเป็นวิธีปฏิบัติได้

4. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตในการศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ดังนี้

- 4.1 ศึกษาบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 4.2 ศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 4.3 วิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท

ข้อมูลที่กำลังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในตำราต่างๆ ที่เป็นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จากผู้รู้เขียนไว้ เช่น วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความวารสาร เป็นต้น

5. คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ในแต่ละหน่วยงานทำหน้าที่ได้หลายตำแหน่งในคนคนเดียวกันในการแสดงให้ปรากฏในองค์กรหน่วยงานในด้านการเผยแผ่การพัฒนาสร้างสรรค์เช่นบทบาทในการเผยแผ่บทบาทพระวิทยากรฝึกอบรมบทบาทในการสอนวิปัสสนากรรมฐานบทบาทผู้นำบทบาทสังคมอื่น ๆ เป็นต้น

บทบาทของพระ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา

บทบาทพระสังฆาธิการ หมายถึง อำนาจหน้าที่ของพระภิกษุซึ่งได้รับการแต่งตั้งซึ่งให้พระสังฆาธิการในการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์และปกครองดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและถูกต้องตามกฎหมาย ตามกฎหมายเถรสมาคมและพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

อธิกรณ์ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ต้องจัดทำให้เรียบร้อยมี 4 ประการ คือ

1. **วิวาตาทิกรณ์คือวิวาต** ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัยนี้ จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย
2. **อนุวาทาทิกรณ์คือ ความโจทก์กล่าวหา**กันด้วยปรารภพระธรรมวินัยนี้จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องอาบัติ
3. **อาปัตตาทิกรณ์คือกิริยาที่ต้องอาบัติ**หรือถูกปรับอาบัตินี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษหรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องการปรับอาบัติและวิธีการออกหรือพ้นจากอาบัติ
4. **กิจจาทิกรณ์คือ กิจธุระที่สงฆ์จะพึงสามัคคีร่วมกัน**ทำเรียกว่า “สังฆกรรม” เช่นให้อุปสมบทนี้จะต้องทำให้สำเร็จ

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนที่เป็นความจริงและปฏิบัติได้อย่างมีเหตุผล เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สังฆธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม)

เกรวาท หมายถึง หลักคำสอนที่ยึดตามแนวพระเถระในการทำสังคายนาครั้งที่ 1

พระวินัยธร หมายถึง ผู้ทรงพระวินัย คือต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยเป็นอย่างดี เป็นผู้ชำนาญในพระวินัยในสิกขาบทต่างๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้

พระวินยาธิการ เรียกอีกอย่างว่า ตำรวจพระ หมายถึง พระภิกษุชาวไทยผู้มีหน้าที่ปฏิบัติกรตามพระวินัย เช่น มีหน้าที่แนะนำตักเตือน ชี้แจงระเบียบปฏิบัติแก่พระภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เรียบร้อยและหากไม่ปฏิบัติตามหรือทำผิดก็นำตัวส่งเจ้าคณะผู้รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ แต่ไม่มีอำนาจในการให้สละสมณเพศ

6. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาทเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร ได้มีการศึกษาตามวิธีการดังนี้

6.1 ชั้นสำรวจข้อมูล

1) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเกรวาท บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาท และศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาท

2) สำรวจเอกสารงานวิจัยที่มีผู้รู้เขียนไว้ และศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาท

6.2 ชั้นรวบรวมข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์วารสาร บทความ และงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั่วไป

6.3 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาทำการแยกแยะ จัดประเภท แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นไปเขียนลงในบทต่างๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของกรวิจัยอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ถูกต้อง และชัดเจน

6.4 ชั้นนำเสนอผลงานวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนแบบวิจัยเชิงพรรณนา

7. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาทในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการด้วยกันคือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเกรวาท 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเกรวาทผู้วิจัยได้ศึกษาในรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการค้นคว้าเอกสารจากข้อมูลปฐมภูมิในพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้องส่วนประเด็นการศึกษาวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้ลำดับเนื้อหาในแต่ละบทพร้อมทั้งได้ศึกษาวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่จะเกิดเพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ แล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตปัจจุบันของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่รักษาพระธรรมและพระวินัยสืบต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้สรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ดังนี้

7.1 บทสรุป

การศึกษาวินัยเรื่องศึกษาบทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท และศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยนำมาสรุปได้ดังต่อไปนี้

7.1.1 บทบาทของพระในพุทธปรัชญาเถรวาท

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออกพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคมเพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่างๆ

บทบาทและหน้าที่ของพระในยุคปัจจุบันนั้นมีความสำคัญต่อการสร้างระเบียบแบบแผนและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชนซึ่งมีหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเพื่อการเผยแผ่ และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้น้อมนำเอาพระธรรมคำสอนนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและในสังคม

การเผยแผ่และการถ่ายทอดหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญยิ่งที่คณะสงฆ์ต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุตามพระธรรมวินัยสามารถสร้างความศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัย ตลอดทั้งคำสอนที่เป็นหนึ่งเดียวขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว มีวิธีการแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธ โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยพุทธกาลกุลบุตรชาวพุทธจะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยดังนั้นเมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทอย่างแพร่หลาย ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เพราะการปกครองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่นของพระศาสนาจะเกิดประโยชน์แก่พระสงฆ์และมหาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

บทบาทและหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ไทยที่เป็นพระสังฆาธิการในปัจจุบันตามโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีอยู่ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในส่วนที่เกี่ยวกับพระวินัย คือด้านการปกครอง โดยอาศัยพระราชบัญญัติ พ.ศ.2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535ในการปกครองคณะสงฆ์ไทย พระสังฆาธิการทุกระดับมีการปฏิบัติหน้าที่พระวินัยธรอยู่ในตัวเอง เพราะว่าเป็นผู้ปกครองจะต้องกำกับ ดูแลเอาใจใส่ความประพฤติของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในการปกครอง ดังนั้นพระสังฆาธิการจะต้องมีความรู้

ความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัย สามารถเป็นที่พึ่งเป็นหลักของคณะสงฆ์ได้

7.1.2 บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เป็นคำสั่งที่สำคัญเกิดมาควบคู่กับคำสอน คือพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ พระวินัยถือว่าเป็นอายุแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังคงมีอยู่ คือ ยังมีการประพฤติปฏิบัติรักษาไว้อยู่ก็ชื่อว่าพระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ เพราะพระวินัยนั้นเป็นบาทฐานรองรับการปฏิบัติ เมื่อพระภิกษุสงฆ์รักษาพระธรรมและพระวินัยเปรียบได้ว่าเป็นบุคคลที่รักษาศีลให้บริสุทธิ์ อันจะนำไปสู่การเจริญสมาธิที่มั่นคง ปัญญาที่จะเจริญก้าวหน้า สมาธิที่อบรมด้วยศีล ย่อมมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่อบรมด้วยสมาธิ ย่อมมีอานิสงส์มาก เมื่อเป็นเช่นนี้ พระวินัยจึงมีการปฏิบัติสืบต่อมาโดยพระสาวกทั้งหลาย ตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลในดินแดนชมพูทวีปมาจนถึงสมัยหลังพุทธกาลในลังกาทวีป ด้วยวิธีมุขปาฐะ และสืบต่อมาในรูปแบบลายลักษณ์อักษรที่บันทึกไว้ในคัมภีร์จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะแห่งการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ไม่ได้บัญญัติไว้ล่วงหน้า แต่ได้ทรงบัญญัติไว้เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดขึ้น อนึ่ง พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาในพระธรรมวินัยสมัยแรกล้วนเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมอย่างเคร่งครัด พึงธรรมอย่างตั้งใจ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ภิกษุสงฆ์ล้วนมีอาจารย์ที่ตรงตาม ที่สำคัญวินัยหรือสิกขาบท บัญญัติมีเป็นจำนวนมาก พระสาวกหลายรูปจึงมีการท่องจำกันมา ผู้ที่เชี่ยวชาญพระวินัยก็ทรงจำพระวินัย ภิกษุผู้เชี่ยวชาญพระสูตรก็ทรงจำพระสูตร ภิกษุผู้เชี่ยวชาญพระอภิธรรมก็ทรงจำพระอภิธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว กล่าวได้ว่ามีภิกษุและภิกษุณีหลายรูปมีความเชี่ยวชาญด้านพระวินัย ที่เรียกว่า “พระวินัยธร” อันหมายถึง ผู้ที่รู้และเข้าใจทางด้านพระวินัยอย่างถ่องแท้และเป็นผู้เชี่ยวชาญอย่างยิ่งในวินัยสูตร ดังนั้นพระวินัยธร ก็หมายถึงผู้ทรงพระวินัย หรือภิกษุ ภิกษุณีผู้เชี่ยวชาญวินัยนั่นเอง

ในจำนวนพระสาวกทั้งหลายทั้งพระภิกษุและพระภิกษุณีผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเลิศทางด้านพระวินัย คือ พระอุบาลีเถระ ท่านเป็นแบบอย่างให้กับอนุชนรุ่นหลังผู้เฝ้าศึกษาเรื่องพระวินัย ท่านได้รับพุทธาอนุญาตให้เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ที่โดดเด่นอยู่ 3 เรื่องด้วยกัน คือ 1. เรื่องภิกษุชาวเมืองภารุกัจฉะ 2. เรื่องของอชชุกะภิกษุเมืองเวสาลี และ 3. เรื่องพระเถรีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาลหลายเรื่อง จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในด้านทรงจำพระวินัย ด้านภิกษุณี พระปฎาจาราเถรี เป็นพระเถรีที่เชี่ยวชาญในพระวินัย พระบรมศาสดาแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านทรงจำพระวินัย และท่านยังรับภาระสำคัญคือ เป็นพระอุปัชฌาย์บวชภิกษุณีที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนา และสอนภิกษุณีหลายรูป อาทิ พระอุตตมา และ พระอุตตรา ซึ่งเป็นชาวแคว้นโกศลเหมือนกัน ตลอดทั้งภิกษุณีที่มาจากที่อื่นๆ จนกระทั่งได้บรรลุพระอรหันต์ พระปฎาจาราเถรีท่านได้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติพระวินัยอย่างเคร่งครัด และสั่งสอนพระวินัยแก่ภิกษุณีอื่นๆ ตลอดทั้งหลักธรรมต่างๆ แก่ภิกษุณีและประชาชนทั่วไป ลักษณะที่โดดเด่นของพระปฎาจาราเถรี คือ ได้เป็นอาจารย์ของสตรีและภิกษุณีทั้งหลายที่ประสบความสำเร็จในชีวิตรอบโลก และท่านมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมให้พ้นทุกข์จากปัญหาชีวิตที่รุ่มร่า แต่ในส่วนด้านการวินิจฉัยอธิกรณ์ต่างๆ นั้น พระปฎาจาราเถรีไม่ปรากฏว่าได้รับมอบหมายให้ตัดสินอธิกรณ์ แต่ท่านมีผลงานด้านการสอนสตรีที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุณีเป็นจำนวนมาก และได้รับบวชติณของพระภิกษุณีในสมัยนั้น พร้อมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของพระกัสาโคตมี

เป็นต้น

7.1.3 วิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระวินัยเป็นข้อกำหนดสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบถูกต้องตามกรอบแห่งพระวินัยในการปฏิบัติตามอริยมรรค ยังผลให้เกิดความหมัดจดจากกิเลสทั้งปวงตามแนวทางแห่งพรหมจรรย์ เพื่อการบรรลุพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระวินัยยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระธรรมและการประพฤติพรหมจรรย์ อันเป็นกระบวนการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมทางกายทางวาจาและใจเพื่อประณีตยิ่งขึ้น การบัญญัติพระวินัยในสิกขาบทมีวัตถุประสงค์เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งพระสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งพระสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม เป็นต้น

ความสำคัญของพระวินัยตามวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบทมีความมุ่งหมายที่จะวางให้เป็นกรอบที่ชัดเจนสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ ขณะเดียวกันก็เป็นหลักสำคัญที่ยึดถือสำหรับการปฏิบัติขัดเกลาอันเป็นแนวปฏิบัติของนิกายเถรวาทหรือสเถรวาทที่ได้รับและสืบทอดมาตามหลักพระวินัยดั้งเดิม การวางเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติของสาวกโดยเฉพาะนักบวชนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการรักษาแนวปฏิบัติที่ถูกต้องคือพระวินัยที่ได้รับการสืบทอดมาแต่สมัยพระบรมศาสดา ทั้งนี้เพื่อการรักษาจริยวัตรอันงดงามของสมณะหรือของหมู่สงฆ์

ส่วนคำว่า วินัยธร คือ ผู้ทรงวินัย ภิกษุผู้ชำนาญวินัย หมายถึง ภิกษุที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัดและศึกษาเล่าเรียนอย่างชำนาญ คล่องแคล่ว เป็นผู้ฉลาด สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีของภิกษุที่มาบวชใหม่ และเป็นทีเกรงขามของภิกษุผู้บวชเก่าทั้งหลาย เมื่อเกิดเรื่องหรืออธิกรณ์ในหมู่สงฆ์ พระวินัยธรสามารถตัดสินอธิกรณ์ได้อย่างแจ่มแจ้งไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของภิกษุทั้งหลาย คุณสมบัติของพระวินัยธรรมมีหลายอย่าง คือ มีศีลาจาระ มีคุณธรรม มีความยุติธรรม ไม่มีอคติ การระงับอธิกรณ์จะยุติลงด้วยดี ก็ต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ถ้าพระวินัยธรไม่มีความรู้ความสามารถถึงแม้จะตัดสินอธิกรณ์ไปแล้ว แต่ก็ยังเกิดการติเตียนตามมา จนถึงเป็นชนวนเหตุให้คณะสงฆ์แตกความสามัคคีกันได้ ภิกษุที่ทรงพระวินัยจึงมีความสำคัญมาก

ในปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยได้มีการบัญญัติศัพท์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของคำว่า “พระวินัยหรือพระวินัยธร” เป็น “พระวินยาธิการ”

พระวินยาธิการนั้นเป็นคำใหม่ที่เพิ่งจะบัญญัติขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานนี้ โดยเจ้าคณะกรุงเทพมหานครโดยปฏิบัติหน้าที่เป็นพระภิกษุที่คอยกำกับดูแลตรวจตรา พระภิกษุสามเณรให้มีความประพฤติเป็นระเบียบเรียบร้อย ประพฤติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับของคณะสงฆ์มากขึ้น

จะเห็นได้ว่า พระวินัยธรหรือพระวินยาธิการ หมายถึง พระผู้ทรงจำพระวินัย ผู้เชี่ยวชาญอย่างยิ่งในวินัย สามารถตัดสินอธิกรณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ในพระพุทธศาสนามี พระวินัยธรปรากฏชัดเจนทั้งภิกษุและภิกษุณี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะทางพระวินัย พระวินัยธรฝ่ายภิกษุ คือ พระอุบาลีเถระ ฝ่ายภิกษุณี คือ พระภูษาจาราเถรี พระวินัยที่เกิดขึ้นในสายพระอุบาลีนั้นมีการสืบทอดต่อกันตามลำดับสำนักพระอุบาลีหรือสำนักพระวินัยธรนี้มีบทบาทอย่างสำคัญในฐานะคณะพระสงฆ์ผู้รักษาพระ

วินัย จึงถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของคณะสงฆ์เถรวาท เพราะเหตุแห่งการยึดถือและปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ดังนั้นสำนักพระวินัยธรรมจึงมีส่วนในการดูแลความประพฤติและการปฏิบัติของหมู่สงฆ์ อาจกล่าวได้ว่าสำนักพระวินัยธรรมเป็นปฐมบทของการกำเนิดของพระวินยาศีลและเป็นที่มาของลักษณะหน้าที่ในการรักษาพระวินัย โดยการสอดส่องดูแลความประพฤติของหมู่สงฆ์ให้เป็นไปตามครรลองพระวินัย นับแต่สมัยพุทธกาล

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระวินัยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยเห็นว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยธรรมและวินัย พระธรรม คือ คำสอน พระวินัย คือ คำสั่ง การประพฤติตามพระวินัยในส่วนของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นภิกษุภิกษุณีสามเณร อุบาสกและอุบาสิกา มีขอบเขตครอบคลุมความประพฤติหรือพฤติกรรมทางกายและทางวาจา นอกจากนี้ยังได้แสดงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นทางใจอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติทั้งผิดพลาดและถูกต้องตามหลักพระวินัย ได้แก่ ความเดือดร้อนใจ (วิปปฏิสาร) ความแค้นขื่นหรือความอาฆาต เป็นต้น ดังนั้น การบัญญัติพระวินัยมีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ความดีงาม ความผาสุกถือเป็นประโยชน์ในส่วนของบุคคลและของหมู่ภิกษุสงฆ์ รวมถึงบรรดาพุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใสและผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสอาจกล่าวได้ว่า พระวินัยนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของพุทธศาสนา ทั้งในหมู่เลื่อมใสศรัทธาผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด (พระนิพพาน) คือ ก่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งสองฝ่าย พุทธศาสนิกชนหรือพุทธบริษัททั้งหลายควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา และในส่วนผู้นำของสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับประเทศควรประพฤติตามหลักวินัยตามฐานานุรูปของตนเอง เพื่อเป็นแบบอย่างและสร้างความสงบสุขแก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

8.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่องบทบาทของพระวินัยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การทำวิจัยเพิ่มเติมอีกหลายประเด็น เช่น

- 1) ศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของสงฆ์กับหลักกฎหมายทางโลกในส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน
- 2) ศึกษาบทบาทพระวินยาศีลกับการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในจังหวัดต่าง ๆ ที่มีการแต่งตั้งดูแล
- 3) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระวินัยธรรมกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน
- 4) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระวินัยธรรมกับพระวินยาศีล เป็นต้น

9. บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2528). คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2539). ภิคุษณีนีพุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,มหาวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (ประยูรธมมจิตโต). (2548). การเผยแผ่เชิงรุก.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวีหัยคณคปญโญ).(2545). การคณะสงฆ์และการศาสนา.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. กรุงเทพฯ : เอดิสันเพรส โพรตีเกส.
- เอกชาติรี สุขเสน.(2542). บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Davis Kinsey. Human Society.New York : The Macmillan Company, 1966.

10. คำขอบคุณ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสะดวกจาก พระใกล้รุ่งปัญญาวิโร,ดร.อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่เมตตาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อพระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร. ประธานสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาคณาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทุกท่าน คณาจารย์เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ดทุกท่าน ที่เมตตาให้คำแนะนำให้กำลังใจ ตลอดจนตรวจแก้ไขและแนะนำรูปแบบวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ส่วนหนึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ และขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษาที่ให้คำปรึกษาและคอยให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณพระครูสิริสาธิต เจ้าอาวาสวัดบ้านเปลือยนอก อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เมตตาให้ที่พำนักอาศัยในคราวที่ศึกษา ณ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอขอบคุณคณะญาติโยมผู้อุปถัมภ์ทั้งปัจจัยและภัตตาหารในการศึกษาครั้งนี้

สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสาธุกิจโกศล เจ้าอาวาสวัดจำปา อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นผู้ส่งเสริมในศึกษาต่อในหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ประโยชน์และคุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูแด่เวทิตาแต่บุพการี บุรพจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ผู้วิจัยเป็นผู้มีการศึกษาและประสบความสำเร็จมาตราบเท่าทุกวันนี้